

*Pictura murală maramureșeană:
meșteri zugravi și interferențe artistice*
de Anca Bratu: un studiu cuprinzător al
vizualității religioase din nordul Transilvaniei
în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea

Anamaria ENESCU

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

ASTRA County Library of Sibiu

Personal e-mail: annamaria.enescu@gmail.com

*Mural Painting in Maramureș by Anca Bratu:
A Comprehensive Study of Religious Visuality in the 18th and 19th Centuries Northern Transylvania*

Highly appreciated by professionals, artists as well as ordinary spectators, mural painting in Maramureș is a captivating chapter of traditional arts in Romania. The wooden churches situated in this geographical area are best known for their peculiar architecture and mural painting. As Anca Bratu highlights in her book, mural painting connects Orthodox traditions with Western European baroque urban influences. The author describes more than two centuries of religious representations in a contact zone where mural painters successfully synthesized the values of the post-byzantine period and western cultural trends such as Baroque and Rococo. Mural Painting in Maramureș is among the most valuable, precise, fine-grained and relevant analyses of the cultural phenomena echoing continuities and discontinuities of religious visuality in the northern part of Transylvania during the 18th and 19th centuries.

Keywords: mural painting, mural painter, iconography, wooden church, post-byzantine tradition, Baroque, Rococo, Maramureș

Volumul *Pictura murală maramureșeană: meșteri zugravi și interferențe artistice*, o reeditare a cărții cu același titlu publicată în 1982 la Editura Meridiane, este o sinteză a ceea ce reprezintă pictura murală în spațiul cultural al Maramureșului, un studiu critic al celor mai importante monumente din această categorie. Lucrarea este îngrijită și adnotată de Ana Bârcă, iar imaginile sunt aduse la zi de fotografii Dan Dinescu, astfel încât lectura este îmbinată cu o experiență vizuală a

cărei menire este să sporească înțelegerea fenomenelor complexe de fuziune culturală care au avut loc în zona Maramureșului, începând din secolul al XIV-lea și până în zilele noastre, când bisericile din lemn au intrat în patrimoniul național material și în patrimoniul UNESCO.

Lucrarea reeditată se remarcă prin modul de organizare a materialului scris și a imaginilor, care respectă structura inițială a lucrării Ancăi Bratu.

Astfel, au fost adăugate detalii despre spațiul cultural maramureșean, actualizări în ceea ce privește tipologia arhitecturii, datarea monumentelor prin metoda dendrocronologică, conservarea și restaurarea acestora. Numeroasele imagini recente ale monumentelor arhitectonice maramureșene susțin vizual calitatea studiului Ancăi Bratu, actual și pertinent din punct de vedere al abordării teoretice.

„Cuvântul înainte” al primei ediții, redactat de Vasile Drăguț, eminent critic și istoric de artă, cuprinde informații referitoare la studiile realizate în prima parte a secolului al XX-lea de cercetători și istorici români preocupați de spațiul arhitectural și religios al Maramureșului. Sunt menționați: Ioan Mihaly de Apșa, Ioan Bârlea, Tache Papahagi, Simion Reli, Tiberiu Morariu, Alexandru Filipașcu, Victor Brătulescu, Grigore Ionescu. De asemenea, sunt subliniate contribuțiile cercetătorilor români, după cel de-al Doilea Război Mondial, pentru a aduce la cunoștința publicului faptul că pictura murală maramureșeană se remarcă printr-un proces de „asimilare creatoare, originală și autentică” a produțiilor artistice locale și a influențelor artei occidentale. În acest context, prima ediție a lucrării Ancăi Bratu, aduce o interpretare nouă, care în anii '80 ai secolului trecut, punea în lumină „capacitatea de absorbție culturală și puterea de creație originală a mediului artistic maramureșean”.

În Preliminarii, autoarea formulează precis scopul lucrării: „reconsiderarea picturilor murale maramureșene dintr-o perspectivă modificată”. Astfel, în viziunea acesteia, secolul al XVIII-lea a constituit o perioadă de adevărată înflorire a mediului rural, dat fiind faptul că, o multitudine de centre meșteșugărești s-au dezvoltat ducând mai departe filonul post-bizantin

și noile forme de exprimare vizuală ale barocului occidental. Este evidențiată existența simultană a mai multor moduri de reprezentare stilistică aparținând unor zone geografice diferite. Astfel, maramureșenii se dovedesc a fi păstrători ai tradițiilor și, în egală măsură, inovatori, căci în cultura românească din această zonă au fost conservate elemente post-bizantine, cărora li s-au adăugat cele aparținând barocului occidental. Pictura murală maramureșeană cuprinde deopotrivă elemente de continuitate și discontinuitate: „departe de a fi un fenomen de decadentă prin rusticizare, ea ne vorbește despre capacitatea receptivă a colectivității locale care dorește să se afirme”. Din această perspectivă, constituie o formă înaltă de sinteză culturală, în care sunt vizibile deopotrivă elementele noi și cele tradiționale.

Anca Bratu analizează opera de artă dincolo de propriile calități de compoziție ori iconografie. În viziunea acesteia, pictura murală este o oglindire a personalității autorului, a zugravului artist și a sensibilității spirituale a acestuia. Sunt identificate următoarele surse de informații: cărți vechi bisericești, teme iconografice și semnături ale unor pictori zugravi, care se regăsesc pe iconostase. Sunt analizate în detaliu textul și contextul vizual al picturii murale maramureșene și, în egală măsură, sunt aduse la lumină trăsăturile care marchează fundamental contextul cultural maramureșean și identitatea acestei regiuni. Aceste forme arhitectonice religioase din lemn au luat naștere în comunitățile țărănești din Maramureș, iar complexitatea lor structurală reprezintă obiectul de studiu al mai multor categorii de specialiști, fie ei arhitecți, critici de artă ori restauratori. Este evident că valoarea culturală patrimonială a picturilor murale din bisericile de lemn situate în această regiune este

determinată în principal de originalitatea îmbinării elementelor vizuale tradiționale cu cele provenind din Europa Occidentală. În acest sens, autoarea remarcă modul în care sunt asociate elemente iconografice și ornamentale.

Este vorba despre un proces complex de transfer al valorilor tradiționale, o transformare fundamentală, o trecere care marchează modernitatea bisericilor de lemn maramureșene. Pentru localnicii din Maramureș, zonă de confluență culturală, elementele noi au constituit întotdeauna o provocare de ordin estetic. Transferul elementelor aparținând barocului occidental într-o zonă dominată de tradiția post-bizantină marchează contopirea a două tipuri de vizualitate având ca sursă forme ale creștinismului european.

Sunt prezentate programele iconografice specifice Maramureșului istoric, structurile stilistice caracteristice picturii murale maramureșene din secolele al XVII-lea, al XVIII-lea și al XIX-lea, tehnicile folosite pentru realizarea acesteia. O bună parte din lucrarea Ancăi Bratu cuprinde date despre meșterii zugravi, modul în care au realizat picturile murale și influențele tradiționale și occidentale pe care au reușit să le îmbine în mod admirabil. Sunt analizate lucrările meșterilor Alexandru Ponehalski, Radu Munteanu, Toader Hodor, Ianoș Opriș, Ioan Plohod, dar și ale unor anonimi, punându-se în evidență caracteristicile iconografice specifice fiecăruia. Sunt examinate însușirile predominante, evidențiindu-se „calitățile miniaturale ale picturii de icoane” din lucrările lui Alexandru Ponehalski ori „plăcerea improvizației și a jocului fanteziei cu formele și motivele ornamentale atât de dragi barocului și rococoului” caracteristice lui Toader Hodor. Meșterii zugravi au participat activ la procesul de emancipare artistică, fenomen complex al devenirii poporului român de-a lungul istoriei. În acest sens, autoarea evidențiază unitatea și continuitatea tradițiilor, cărora li se alătură elemente occidentale, considerate noi. Lumea rurală românească dovedește încă o dată capacitatea sa creatoare puternică atunci când este vorba despre procesul de sinteză culturală, în care sunt cuprinse fenomene de esențializare ori discontinuitate.

Multitudinea de interferențe culturale care are loc de-a lungul secolelor în Maramureș a determinat restructurarea artei tradiționale din această zonă. Sunt remarcate, pe bună dreptate, modul sensibil în care meșterii zugravi ai Maramureșului au păstrat și transmis deopotrivă tradițiile, creând legături noi între generații, dovedind înalta valoare stilistică a operelor cărora le-au dat naștere. Procesul de fuziune îndelungat și complex a determinat identitatea vizuală a bisericilor de lemn maramureșene, remarcabile prin arhitectura și pictura murală, în care se regăsesc urme ale stilului gotic și romanic, creionate asupra fondului post-bizantin.

Volumul include o serie de considerații asupra

lucrărilor de restaurare ori renovare care au făcut din aceste piese arhitectonice monumente valoroase ale spațiului geografic românesc. Autoarea analizează modul în care s-a desfășurat transferul cultural, subliniind specificul culturii religioase receptoare maramureșene și modul în care aceasta a asimilat influențe occidentale.

Lucrarea Ancăi Bratu este o analiză complexă a picturii murale a bisericilor de lemn din Maramureș, în care sunt cuprinse aspecte esențiale legate de lucrările meșterilor zugravi și o perspectivă critică asupra iconografiei, a sensibilității spirituale specifice zonei, în contextul cultural care a favorizat transformări stilistice remarcabile. Prin structura clară, expresivitatea limbajului, abordarea științifică admirabilă, Pictura murală maramureșeană: meșteri zugravi și interferențe artistice face parte din referințele obligatorii pentru istorici de artă, restauratori, arhitecți, pictori sau studenți la arte. În egală măsură, este o lectură care se adresează publicului larg, interesat de pictura murală din bisericile de lemn maramureșene și iubitor al artei tradiționale.

Note:

1. Vasile Drăguț, „Cuvânt înainte”, în Anca Bratu, *Pictura murală maramureșeană: meșteri zugravi și interferențe artistice*, p. 15.
2. Ibidem, p. 14.
3. Anca Bratu, *Pictura murală maramureșeană: meșteri zugravi și interferențe artistice*, p. 20.
4. *Op. cit.*, p. 21.
5. *Op. cit.*, p. 96.
6. *Op. cit.*, p. 223.

Bibliography:

Bratu, Anca. *Pictura murală maramureșeană: meșteri zugravi și interferențe artistice / Mural Painting in Maramureș: Painters and Artistic Interferences*, ed. îngrijită și adnotată: Ana Bârcă; foto: Dan Dinescu; cuvânt înainte: Vasile Drăguț. București: Editura ACS, 2015.

